

ENTREVISTA

**ENTREVISTA AL DOCTOR ENRIQUE GIMÉNEZ LÓPEZ,
CATEDRÀTIC JUBILAT D'HISTÒRIA MODERNA
A LA UNIVERSITAT D'ALACANT.
UN GRAN GENERADOR DE CIÈNCIA
I EL PARE D'UNA SAGA D'INVESTIGADORS**

Ana María Coll Coll
Universitat de les Illes Balears

Enrique Giménez López a l'arxiu de Loyola.

Què recorda dels seus temps d'estudiant? Com era el dia a dia al campus?

Vaig iniciar els estudis de Filosofia i Lletres el 1968 al Centre d'Estudis Universitaris d'Alacant, acabat d'estrenar, en unes condicions precàries, i no només per estar ubicada l'aula en un edifici militar de l'aeroport de Rabassa, un origen similar al de la Universitat de les Illes Balears. Jo exercia llavors com a mestre, per la qual cosa assistia als cursos vespertins, igual que la major part dels meus companys que eren també docents. Tot va ser diferent quan em vaig matricular de quart curs a la Universitat Autònoma de Madrid, també creada el 1968. Gaudia d'una beca salari i em vaig poder integrar en un grup de dinou alumnes, seleccionats prèviament per Miguel Artola per a especialitzar-nos en història moderna i contemporània, i amb un pla d'estudis nou, ja que únicament cursàvem quatre assignatures, i dedicàvem moltes hores a un treball de recerca en equip. Durant el curs 1971-1972 treballàrem a l'Arxiu Històric Nacional sobre les respostes particulars del cadastre d'Ensenada al territori del senyoriu de Buitrago, del qual va sortir un llibre editat per la mateixa Universitat Autònoma. I el darrer any, el curs 1972-1973, un altre sobre la premsa al seixenni revolucionari, tema que ens va portar a passar moltes hores a l'hemeroteca de la Biblioteca Nacional.

Per què va decidir dedicar-se a la història moderna?

L'octubre de 1973 vaig ser contractat pel Campus d'Estudis Universitaris d'Alacant, inicialment per a impartir classe d'Història Contemporània, però l'elecció del tema de la meua tesi doctoral va ser determinant per a dedicar-me a la història moderna. Sota la direcció de Miguel Artola, em vaig decidir a estudiar la ciutat d'Alacant al segle XVIII, amb el propòsit de destacar la importància del seu port en el món del comerç. Amb la creació de la Universitat d'Alacant i l'arribada d'Antoni Mestre com a catedràtic d'Història Moderna, la meua determinació de dedicar-me completament a la investigació sobre el segle XVIII va ser total. Antoni Mestre va ser, en aquest i en molts altres sentits, un mestre determinant.

Quina és la seva percepció de l'evolució de la docència des que vostè va començar fins que es va jubilar? L'enyora?

No tinc nostàlgia per la vida universitària, i encara menys quan observo que s'ha burocratitzat en excés.

Com veu el futur de la història moderna? Com creu que es pot competir amb altres branques actualment més atractives per als estudiants, com ara la història contemporània o l'arqueologia? Com animaria els estudiants a dedicar-s'hi?

Soc optimista. Fa uns quants mesos, a la Universitat de Santiago de Compostel·la es va dur a terme la VI Trobada de Joves Investigadors en Història Moderna sota l'atractiu títol «Els camins del Modernisme». La meua col·lega i amiga Ofelia Rey, organitzadora de l'esdeveniment, em va explicar que havia estat un èxit de participació i que havien trobat un alt nivell a les comunicacions presentades. En la meua etapa docent vaig procurar que els meus alumnes m'acompanyessin un matí de cada setmana a l'arxiu municipal o al provincial, sobretot al de protocols notariais, i que tinguessin a les mans manuscrits originals. I vaig procurar incentivar les pràctiques, primer amb fotocòpies de documents, i més tard a través del campus virtual de la Universitat. Crec i espero que algunes vocacions pel segle XVIII van néixer d'aquestes activitats.

Les seves línies de recerca han fet de vostè un referent tant per conèixer l'Estat borbònic del segle XVIII com el món dels jesuïtes. Els seus estudis són obres clau per a molts historiadors. Ens podria explicar per què va escollir aquestes línies i quines satisfaccions li han donat?

La meua aproximació a la Companyia es redueix a un període de la seva història, que són els anys que van des que els jesuïtes van ser expulsats el 1767 fins que es va restaurar la Companyia el 1815. És la història d'un exili. Va ser un succés que va commocionar Europa. Molts dels que van viure entre 1759, moment de l'expulsió dels jesuïtes de Portugal, i 1773, data de l'extinció canònica dels jesuïtes, l'extraordinària caiguda fins al no-res d'un orde totpoderós i singular, van creure

assistir a la terra a una cosa semblant al que va passar al cel amb la caiguda de Lucifer i la rebel·lió dels àngels contra Déu, en ser descoberts culpables de conjura, sedició i tumult.

He pretès que en la meua anàlisi de les causes de l'expulsió tingui prioritat l'enfocament polític, ja que aproximar-se a l'estudi dels jesuïtes al segle XVIII implica referir-se al conflicte entre l'Estat i l'Església, en el context de la política regalista. Va ser un conflicte sorgit de la cruïlla de poder de les monarquies absolutes amb el poder de l'Església, i específicament amb un dels seus components més rellevants, la Companyia, els membres de la qual tenien vot d'obediència al papa. L'estranyament dels jesuïtes va representar un dels grans triomfs del regalisme. Però no només l'al·licient polític m'ha fet dedicar l'atenció al cas jesuític. Crec que cal tenir-ne molt present el vessant cultural. Els jesuïtes es presentaven davant del món com un orde dinàmic, el més preparat, el que tenia els homes culturalment més instruïts, però a l'avantguarda de la concepció tradicional. A classe jo sempre m'afanyava perquè els meus alumnes no confonguessin erudició amb Il·lustració. La Companyia era un exemple molt acabat de com es pot desenvolupar el caràcter erudit en dissonància amb els principis il·lustrats en donar prioritat a la defensa de l'ortodòxia catòlica, que els jesuïtes consideraven greument amenaçada. Els il·lustrats en general reconeixien l'excel·lència de molts jesuïtes a les ciències i les lletres. Elogiaven els seus mètodes de selecció, amb noviciats exigents, i consideraven que la seva organització permetia als jesuïtes tenir temps per estudiar. També lloaven les tàctiques missioneres i la moral laxa, molt més raonable que la rígida moral jansenista.

Amb la revolució triomfant a França el 1789, els jesuïtes es van sumar al combat en defensa de l'Antic Règim des de trinxeres molt més tradicionals. Es va dir que la filosofia il·lustrada era responsable d'una infecció social que havia destruït el teixit de l'autoritat religiosa i civil, propagat un esperit de desordre que constituïa el senyal d'identitat del segle XVIII i difós idees d'igualtat entre tots els homes que implicaven el trastorn de la societat.

La Companyia com a enemiga de la Il·lustració va ser un argument per defensar-ne la restauració

el 1815. Des de l'absolutisme restaurat es retia homenatge als qui s'havien oposat als ideals il·lustrats de llibertat, igualtat i sobirania nacional.

Conspiracions, exilis, enfrontaments ideològics, suborns en les instàncies vaticanes més altes, béns desamortitzats amb malversacions nombroses, lluita pel control de l'ensenyament... Crec que és un catàleg prou atractiu perquè un historiador dediqui part del seu temps a un sa i instructiu entreteniment. Però sempre mantenint una distància prudent, perquè, parodiant Oscar Wilde, un historiador pot ser feliç amb qualsevol tema mentre no l'estimi.

Una de les seves obres més conegudes és *Els servidors del rei a la València del segle XVIII*. Com veu el paper actual dels servidors de l'Estat?

A aquest mateix enfocament responen aquest llibre i altres diversos dedicats a la realitat valenciana en aquell segle, que alguns anomenen amb optimisme el segle il·lustrat. La societat valenciana va entrar al segle XVIII tal com ho va fer als dos segles anteriors: dividida i violenta. Cal no oblidar que al segle XVII un sicari capaç d'oferir al client garanties d'èxit a Espanya havia de ser valencià. A la meua terra la violència va ser una constant, i sempre he defensat amb dades, davant dels mitges nacionalistes, que la guerra de Successió va ser un conflicte civil tant a Castella com als regnes de la corona d'Aragó. *Els servidors* es va publicar el 2006, i el 2011 vaig publicar a València el llibre *Felip V i els valencians*. La meua pretensió en tots dos treballs —potser ingènua— era doble: d'una banda, fer veure que el propòsit del primer Borbó va ser aixecar un nou ordre que enfortís l'autoritat de la corona, i matisar aquells que neguen qualsevol virtualitat positiva al primer Borbó; de l'altra, no limitar-me als anys difícils de la guerra de Successió i als immediatament posteriors, sinó seguir el rastre de la política borbònica a València al llarg del segle en el primer cas, i fins a la mort de Felip V, el 1746, en el segon. Sospito que tots dos llibres haurien tingut més ressò si hagués carregat les tintes i qualificat Felip V de genocida, d'invasor castellà, d'enterraments de les llibertats valencianes. És a dir, posant el seu retrat cap avall. Actualment els servidors de l'Estat democràtic, els

que són funcionaris i molts dels que ocupen càrrecs polítics de confiança, tenen poc o res a veure, afortunadament, amb els que van exercir el poder a l'Antic Règim.

Fa anys va posar en marxa *El Tiempo de los Modernos*, un blog que segueix mantenint, amb la col·laboració de la Fundació d'Història Moderna. Hi trobem documents molt interessants. Volia demanar-li si pensa que poden servir no només dins l'àmbit universitari, sinó també dins el nou model educatiu proposat a la LOMLOE.

Aquesta n'era, i n'és, la intenció. Cada setmana ofereixo cinc documents originals, amb la transcripció, acompanyada d'unes línies explicatives, que procuro que siguin variades, no únicament quant a la temàtica, sinó també que cobreixin tots els territoris de la monarquia, amb aquesta limitació temporal: el segle XVIII i el regnat de Ferran VII. És freqüent, per exemple, trobar documents relatius a Mallorca, Eivissa i Menorca que cobreixen diversos aspectes de les Illes Balears des de la guerra de Successió fins al regnat de Carles IV. A l'etapa de col·laboració amb la Fundació d'Història Moderna, des de 2017 fins avui, són centenars els documents presentats al blog, tots originals i amb la corresponent transcripció. Pot ser un material inestimable per a les pràctiques dels professors, que, com he dit abans, considero un al·licient de primer ordre per als estudiants.

Vostè ha dirigit moltes tesis doctorals. Crec que és un mèrit destacable i diu molt de la seva persona. Expliqui'ns què és el que més li ha agradat d'aquesta vessant de la seva trajectòria.

És el més gratificant de la tasca docent, almenys ho va ser per a mi. He tingut molta sort amb els alumnes convertits en deixebles i la majoria en amics o col·legues entranyables. He après molt de cada tesi doctoral, i he procurat que fossin complementàries a les meves inquietuds investigadores, i no només circumscrites a l'àmbit valencià, sinó ampliades al món hispànic, fins i tot americà o filipí.

En l'actualitat tots lluitam contra el temps per a obtenir resultats d'investigació. Vostè segueix fent recerca, però sense cap pressió. Què ens pot explicar d'aquesta experiència en contrast amb l'anterior?

Jo vaig viure una universitat en transició. En els meus primers anys la pressió era aconseguir seguretat mitjançant una oposició a adjunt, i en aquells anys finals dels setanta i primers dels vuitanta això suposava dedicar moltes hores a preparar un programa de més d'un centenar de temes per a poder defensar-lo amb solvència davant d'un tribunal, habitualment a Madrid, i en competència amb companys molt ben preparats. Aquest esforç garantia disposar d'un gran ventall de lectures i coneixements que avui, malauradament, s'han diluït. La investigació mai no va suposar, ni suposa avui, una càrrega, sinó un estímul per a un curiós com jo. Mai no vaig publicar en un o altre lloc en funció de càlculs professionals. Considero que és un error menysvalorar la qualitat intrínseca de les publicacions i tan sols atendre un suposat prestigi d'una revista o d'una editorial determinada. Estic en desacord amb els criteris burocràtics de l'ANECA i en general amb la burocràcia universitària que constreny tant la docència com la investigació de qualitat.